

Í Rómaveldi

Höfum við komið til Rómaveldis?

Bls. 4–5

Bókin hefst á kortaverkefni sem er ætlað að gefa tilefni til nokkurrar virkni nemenda áður en reynir á að lesa mikinn texta. Verkefnið á að kynna kort og kortanotkun, glæða tilfinninguna fyrir því að atburðir sögunnar hafi gerst á raunverulegum stöðum eða svæðum, og gefa tækifæri til tenginga við eigin reynslu.

Kortið í bókinni sýnir Rómaveldi eins og það var stærst (um 100 e.Kr.; sum kort sýna það enn stærra en þá eru tekin með svæði í austri sem Rómverjar réðu aðeins um fárra ára skeið). Á myndunum tveimur sjást rústir af rómverskum byggingum, nokkuð af þeim seinni tíma viðgerðir eða endurbygging. Fremst til hægri á efri myndinni sést grunnur af byggingu sem Sesar lét reisa sem dómhús fyrir borgardómarana í Róm. Súlnagaflinn á miðri mynd var framhlið á musteri Satúrnusar. Í því var geymdur ríkissjóður Rómverja og skjalasafn öldungaráðsins. Kirkjan í baksýn til vinstri (með hvolfpaki) er ekki frá tíma Rómverja.

Kortið í bókinni þarf að bera saman við kort af ríkjaskipun nútímans, helst í landabréfabók, hugsanlega stórt veggkort. Best er að hver nemandi fái útprentað kort með núgildandi landamærum (kortið á bls 68 í vinnublöðum), teikni á það útlínur Rómaveldis eftir kortinu í bókinni, beri það saman við landabréfabók og skrifi á það landanöfn eftir þörfum meðan unnið er með spurningarnar. Gott er að nokkrir nemendur hjálpist að við spurningarnar. Til að sýna Rómaveldi á skjávarpa má t.d. nota kort á slóðinni

http://is.wikipedia.org/wiki/Mynd:Roman_Empire_Map.png

Einnig getur kennari notað kortið á bls 68 í vinnublöðum með mynd- eða skjávarpa meðan farið er yfir svör við spurningunum, eða varpað því á túss- eða flettistöflu svo hægt sé að teikna eftir því stórt kort fyrir bekkinn.

Svör við spurningum á bls. 4 og 5 í nemendabók

1. Í þremur heimsálfum, það er Evrópa, Asía og Afríka.
2. Átt er við Frakkland og Þýskaland. (Í Gallíu voru reyndar líka Sviss, Belgía, Lúxemborg og hluti af Hollandi.)
3. „Bretland“ er augljósa svarið fyrst það er merkt á kortið í bókinni. Svo koma til greina lönd vestan Rínar (Belgía, Lúxemborg, jafnvel Portúgal) og ýmis lönd kringum Dóná (frá Sviss til Búlgaríu).
4. Mörg lönd koma til greina og óþarft að allir nefni þau sömu. Alsír og Líbía eru einna mest áberandi á kortinu en af nálægari löndum Þýskaland og e.t.v. Holland. Ekki er eins auðséð að af núverandi Bretlandi réðu Rómverjar bara suðurhlutanum. Með því að fylgja Dóná má sjá að eitthvað af Austurríki, Ungverjalandi, Serbíu og Rúmeníu hefur verið utan Rómaveldis.

5. Kanaríeyjar voru reyndar ekki hluti af ríki Rómverja þótt þeir hafi stundað þar einhverja verslun. Engu að síður er ólíklegt að í hópi 10 ára barna hafi ekki nokkur komið til Englands, Frakklands, Spánar, Portúgals, Ítalíu eða Sviss. Sé gert stórt kort fyrir bekkinn er rétt að merkja niðurstöður inn á það.
6. Um þetta þurfa börn væntanlega að ráðgast við foreldra sína.

Í Rómaveldi

Bls. 6–23

Kaflinn tengist eftirfarandi inntaksmarkmiðum aðalnámskrár:

Nemandi á að

- hafa gert sér nokkra mynd af Rómaveldi, umfangi þess, kennileitum og borgarlífi
- gera sér grein fyrir uppruna ... kristni í Rómaveldi

Í lýsingunni á Rómaveldi er lögð áhersla á stjórnskipan, landvinninga, þrælahald og rómverska heiðni, auk upphafs kristinnar trúar. Efnið er tengt við sögur af nokkrum frægum persónum. Lítil áhersla er lögð á yfirsýn yfir langa þróun Rómaveldis og ekki notað annað tímatal en röð atburða í lífi sögupersóna. Ártöl koma á dagskrá síðar og þá um leið tímasetningar nokkurra atburða úr þessum kafla.

Nemendur, sem ráða mjög illa við texta kaflans, geta rifjað upp aðalatriðin um Rómverja í kennslubókinni *Komdu og skoðaðu sögu mannkyns* (einnig hljóðbók).

Auk verkefna með einstökum undirköflum má með kaflanum í heild vinna heimildaverkefni þar sem nemendur (gjarna í hópum) *leita að myndum* sem tengjast sögu Rómverja, bæði í bókum og á Netinu.

Bækur þarf kennari eða bókavörður að velja, t.d. *Komdu og skoðaðu sögu mannkyns* og *Alfræði unga fólksins*, líka bækur eins og *Fornmenning og frægar þjóðir*, myndskreytta söguatlasa og annað sem tiltækt kann að vera. En nemendur ættu að geta notað efnisyfirlit (og stafrófsröð í uppflettiritum) til að finna hvar vænta megi efnis um Rómverja.

Í bókum geta nemendur sett merki við myndir sem þeir fá síðan tækifæri til að sýna bekknum. Á sama hátt afrita nemendur slóðir að myndum sem þeir finna á Netinu. Þegar búið er að skoða afrakstur leitarinnar má ræða um myndirnar, t.d. hvað voru ljósmyndir (t.d. af rústum og safngripum) og hvað teikningar (t.d. fólk að störfum), hvort fremur sjást karlar eða konur, fullorðnir eða börn, og hvaða störf eða athafnir sjást á myndunum. Ef það er fábreytt, kannski mest karlmenn að fást við stjórnmal og hernað, má ræða hvaða störf myndirnar vitni um óbeint: að búa til föt, hluti og byggingar sem sjást á myndunum; að rækta og matreiða það sem fólkið á myndunum lifði á; og að annast það þegar það var börn.

Krækjur

http://www.romarvefurinn.is/kafli_sagan.html

(má smella áfram undir „Fornminjar“)

<http://is.wikipedia.org/wiki/R%C3%B3maveldi>

(sjá myndir og krækjur á Vísindavefinn í lok greinarinnar; hægt að sjá samsvarandi greinar á þeim tungumálum sem einhver í bekknum skilur)

<http://www.bbc.co.uk/schools/romans/index.shtml>

(fræðsluvefur á ensku fyrir börn, léttur texti, dálítið af myndum)

<http://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/>

(fræðsluvefur á ensku fyrir fullorðna, mikið myndefni á undirsíðum)

<http://sights.seindal.dk/> (ljósmyndir af fornminjum í Róm, skýringar á ensku)

Borgríki – heimsveldi

Bls. 6–7

Umræður eftir lestur kaflans

- Í Rómaveldi lá fólk þegar það borðaði, sjá mynd á opnu. Hvers vegna ætli það hafi verið siður?
- Hvaða borðsiði er mikilvægt að tileinka sér?
- Hvaða munur er á fötum Rómverja og okkar í dag?
- Hvernig er valið á þing í dag ?
- Hvernig er kynjaskipting á þingi hér á Íslandi?

Verkefni

1. Á tímum Rómaveldis voru líka borgríki í Grikklandi, borgir eins og til dæmis Aþena og Sparta. Nemendur afla sér upplýsinga um þessi borgríki.
2. Önnur stór ríki eins og Persaveldi og ríki Alexanders mikla voru til á undan Rómaveldi. Nemendur afla sér upplýsinga um þessi stórveldi.
3. Sagan af Rómulus og Remus býður upp á fjöldamargar útfærslur, t.d. myndskreytingar og teiknimyndasögugerð. <http://www.why.is/svar.asp?id=6034>

Fróðleikskorn

Borgríki – heimsveldi

Rómverska borgríkið var kallað **lýðveldi**, í þeirri merkingu að þar réð ekki konungur eða keisari. Hvort þar var lýðræði er allt annað mál; þó orðin séu lík þurfa fyrirbærin ekki að fara saman. (Flest einræðisríki nútímans eru t.d. lýðveldi og sum rótgrónustu lýðræðisríki heimsins eru konungsríki.)

Þjóðfundur Rómverja, sem talað er um í kaflanum, er einföldun. Í raun voru haldin þrenns konar almenn þing sem höfðu mismunandi hlutverk og þó breytileg eftir tímabilum. Á hverju þingi var atkvæðisbærum borgurum skipt í hópa og hafði hver hópur eitt atkvæði. Ein skiptingin var eftir efnahag og þá voru ríkustu kjósendurnir fáir í hverjum hóp, þeir fátaeku hins vegar margir svo að þeir ríku réðu mestu. Þess vegna byggðist stjórnarfar Rómverja á **almennum** atkvæðisrétti – þó aðeins frjálsra karla – en alls ekki **jöfnum** atkvæðisrétti. Það var þá fremur takmarkað lýðræði sem leið undir lok þegar lýðveldið breyttist í keisaradæmi.

Borðsiðir Rómverja (mynd bls. 6) voru, eins og svo margt í menningu þeirra, sóttir til Grikkja og tíðkuðust á öllu áhrifasvæði grískrar menningar. Líka í Gyðingalandi á dögum Kristis; þótt í íslenskri þýðingu guðspjallanna sé talað um að sitja eða setjast til borðs er í raun átt við að **liggja** til borðs. Einkum var legið til

borðs við viðhafnarmeiri máltíðir, gestaboð eða kvöldmat á fínum heimilum. Maturinn var á hlaðborði sem fólk teygði sig í eða lét þræla rétta sér. Hver maður hafði skeið en hvorki hníf né gaffal; mat þurfti að bera fram svo smátt skorinn að borða mætti með fingrunum.

Rómverska **skikkjan** (toga; mynd bls. 7) var búningur virðulegra karlmanna sem engin leið var að bera við vinnu. Hún var vafin um líkamann og ekki fest með neinu heldur haldið saman með vinstri hendinni. Hversdagsbúningur var kirtill eða stakkur með ermum, yfirleitt úr ull eins og skikkjan. Nærfötin voru lenda-klæði úr lérefti, bundið á hliðinni líkt og þegar fólk vefur um sig handklæði, og hjá konum annað léreftsklæði bundið yfir brjóstin. Rómverjar þekktu ekki hnappa og hnappagöt heldur voru fötin hnýtt saman eða haldið með spennu. Buxur þekktust ekki (ekki fyrr en seint á keisarátímanum; norðar í álfunni höfðu keltar og germanar notað þær löngu áður) eða skálmur af neinu tagi.

Bronslíkneskja af **úlfynjunni** með tvíburana Rómulus og Remus (mynd bls. 7) var til í Rómaborg að fornu. Úlfynjan (eða á fornlegra máli „ylgurin“) á myndinni er líklega eftirlíking af henni, gerð snemma á miðöldum, en börnunum bætt við síðar í ólíkum stíl.

Sagan um Rómulus og Remus er þjóðsaga sem Rómverjar sögðu sjálfir um það hvernig Rómaborg varð til. Slíkar sögur nefnast upprunasögur og eru mjög algengar í þjóðsögum. Sagan af Rómulusi og Remusi er til í dálítið ólíkum gerðum en er í stórum dráttum á þessa leið:

- Í borg, sem var til á undan Rómaborg, ríkti góður konungur en vondur bróðir hans hrakti hann frá völdum og lét dóttur hans gerast hofgyðju (Vestumey) sem þýddi að hún mátti ekki eignast börn. Hún varð samt ólétt – eftir engan annan en stríðsguðinn Mars, en barneignir guða með mennskum konum voru algengt sagnaefni hjá Grikkjum og Rómverjum – og ól tvíbura.
- Konungurinn, afabróðir tvíburanna, vildi losna við þá því hann grunaði að þeir myndu steypa sér af stóli. Annaðhvort lét hann bera þá út – sem er algengt þjóðsagnaminni og endar jafnan á því að barninu er bjargað; frægest af því tagi er gríska sögnin um Ödipus – eða að móðir þeirra bjargaði þeim með því að fleyta þeim í körfu niður ána Tíber – líkt og móðir Móse í Gamla testamentinu bjargaði honum með því að skilja hann eftir í kistu í sefinu við Níl.
- Þar sem karfan skolaðist á land (eða var skilin eftir á árbakkanum) var það fyrst úlfynja sem fann drengina, færði þá í holu sína og gaf þeim að sjúga. Til eru raunveruleg dæmi um að dýr ali upp mannbörn (sbr. heftið *Úlfa-börn* eftir Ingvar Sigurgeirsson sem Ríkisútgáfa námsbóka gaf út 1979). Hitt er líka þekkt þjóðsagnaminni að fornir kappar hafi í bernsku nærst á mjólk villidýra.

- Síðan var það svínahirðir sem fann drengina í bæli úlfsins, fór með þá heim og ól þá upp. Á endanum hjálpuðu þeir afa sínum að ná aftur völdum sem konungur. Hann gaf þeim síðan land til að stofna sína eigin borg.
- Bræðurnir deildu um hvor þeirra ætti að velja borginni stað og gefa henni nafn sitt. Goðsvar (sem var lesið úr flugi fugla) gaf Rómulusi réttinn. Hann hóf að reisa borgarmúr. Remus hæddist að múrnum með því að stökkva yfir hann. Þá reiddist Rómulus og drap bróður sinn en varð sjálfur fyrsti konungur Rómar.

Í upprunasögnum kemur oft fyrir að tveir bræður eða fóstbræður reyni saman að stofna nýja byggð, öðrum takist það (t.d. Ingólfi Arnarsyni) en hinum (t.d. Hjörleifi) ekki. Að annar bróðirinn falli fyrir hinum þekkist líka úr Gamla testamentinu (I. Mósebók 4) þar sem Kain drepur Abel og verður síðan ættfaðir.

Krækjur

Um Rómaveldi – *Komdu og skoðaðu sögu mannkyns.*

http://www.nams.is/komdu/sogu_mannkyns/frodl_sagamannk/romaveldid.html

Rómarvefurinn http://romarvefurinn.is/sagan_romaveldi_ruv.html

Sesar og Ágústus

Bls. 8–10

Umræður eftir lestur kaflans

- Hvað vita nemendur um ættleiðingar? Hvað er ættleiðing?
- Þekki nemendur sögurnar um Ástrík?
- Hvernig koma Rómverjar/Gallar okkur fyrir sjónir í Ástríksbókunum?
- Þekki nemendur efni þar sem fjallað er um Sesar og Ágústus?
- Ef nemendur mættu velja nafn á mánuð og ættu að nefna hann eftir einhverri þekktri persónu í nútímanum, hvað myndi mánuðurinn heita?
- Væri hægt að nefna mánuð eftir nöfnum nemenda?

Verkefni um Sesar

Um Sesar eru til sjónvarpsþættir, bíómyndir, skáldsögur, kvæði og alls konar slíkt efni. Nemendur gætu t.d. spurst fyrir um það hvort fólk sem þau þekki hafi séð Sesar í sjónvarpi eða bíó. Til dæmis er Sesar mikilvæg persóna í sumum sögunum af **Ástríki** (Asterix) sem við þekkjum bæði af myndasögum og bíómyndum.

Hópverkefni gæti t.d. verið að nemendur skipta liði og sumir skoði bíómyndir eða teiknimyndir, aðrir myndasögur í blöðum eða bókum. Svo geta þau reynt að finna svörin við þessum spurningum:

- Sögurnar um Ástrík koma frá Belgíu. Þegar þær eiga að gerast, var Belgía partur af landi sem hét eitthvað allt annað. Hvað heitir land Ástríks í sögunum?
- Ástríkur var ekki Rómverji. En hvað var hann þá?
- Í landi Ástríks var mikið af Rómverjum. En hvernig Rómverjum: börnum eða fullorðnum, körlum eða konum, og hvað gerðu þeir í vinnunni? Og hvað voru þeir að vilja í þessu landi?
- Hvað gerir Sesar í þessum sögum? Í kaflanum um Sesar í kennslubókinni er sagt frá ýmsu úr sögu Sesar, til dæmis að hann var embættismaður, seinna landstjóri, bardist í borgarastyrjöld og var síðast myrtur. Hvað af þessu er búið að gerast þegar Sesar birtist í sögunum af Ástríki?
- Er Sesar góður eða vondur í þessum sögum? En hinir Rómverjarnir?
- Við vitum að þetta eru grínsögur sem má ekki taka mjög alvarlega. Samt er lýsingin á Rómverjum ekki alveg út í loftið heldur byggð á raunverulegri þekkingu. Vopn þeirra, klæðnaður og herbúðir eru til dæmis lík því sem var í alvöru. En hvað er það í lýsingunni á Rómverjum sem er mjög ótrúlegt?

Verkefni um Ágústus

- Tungumál Rómverja hét **latína**. Hún hefur haft mikil áhrif á tungumál nútímans. Úr henni eru til dæmis nöfn allra mánaðanna. Latnesk mannanöfn, eins og Júlíus eða Ágúst, eru líka notuð í mörgum löndum enn þá. Nemendur skrifa upp nöfn

allra í bekknum og finna hvaðan þau eru upprunnin. (Það eru til bækur með skýringum á mannanöfnum; athugið hvort slík bók er ekki til heima hjá einhverjum.)
Eru einhver nöfn í bekknum komin úr latínu?

- Nemendur búa til nafnabók með 10 algengum nöfnum og upplýsingum um þau (uppruna, merkingu o.s.frv.) og 10 sjaldgæfum nöfnum og upplýsingum um þau. Nemendur velja sér nafn af latneskum uppruna sem þeir myndu vilja heita ef þeir ættu að skipta um nafn.

Fróðleikskorn

Sesar og Ágústus

Lárviðarsveigur (mynd bls. 8), bundinn um höfuðið, var heiðurstákn sem Forn-Grikkir veittu t.d. skáldum og íþróttamönnum. Hjá Rómverjum voru sigursælir herforingjar sæmdir lárviðarsveig. Hann var fléttaður úr sprotum af lárviði (sama tré og lárviðarlaufin vaxa á sem fást þurrkuð í matvöruverslunum, og má nota þau, límd á pappír eða teygjuband, til að gera raunverulega eftirlíkingu). Sesar gerði lárviðarsveiginn að tignartákni sem keisararnir notuðu lengi, þangað til þeir tóku upp austurlensk konungstákn: gullkórónu og purpuraskikkju.

Teikningin á bls. 9 sýnir samsærismennina drepa Sesar með rýtingum sem þeir höfðu falið á sér. Rómverjar gengu að jafnaði ekki vopnaðir nema þeir væru í hernum. Á miðöldum varð vopnaburður almennari. Það má t.d. sjá í Íslendingasögum; þar er gert ráð fyrir að venjulegir karlmenn fari varla út úr húsi nema vopnaðir (sbr. bls. 44).

Rómversk mynt (mynd bls. 10) kemur við sögu í Nýja testamentinu (Matt. 22. 15–22) þar sem Jesús er spurður hvort rétt sé að gyðingar greiði skatt til keisarans í Róm og gefur það fræga svar að þeir skuli „gjalda keisaranum það sem keisarans er“.

Krækjur

Hvernig var Sesar drepinn? <http://visindavefur.hi.is/svar.php?id=5572>

Bókin *Nöfn Íslendinga* á vefnum Snara.is

<http://snara.is/vefbaekur/g.aspx?dbid=36&txt=nofn>

Upplýsingar um nöfn í þjóðskrá á vef Hagstofu <http://www.hagstofa.is/pages/38>

Listi yfir íslensk mannanöfn á Wikipedia

http://is.wikipedia.org/wiki/Listi_yfir_%C3%ADslensk_mannan%C3%B6fn

Kleópatra

Bls. 11–13

Umræður eftir lestur kaflans

- Hvað vitið þið um meira um Kleópötru?
- Kleópatra var gift bróður sínum en það kallast nú sífjaspell. Hér væri hægt að skjóta inn umræðum um misnotkun á börnum ef kennarar treysta sér til þess. Hægt er að benda nemendum á hvert þeir geti leitað ef þeir eða einhver sem þeir þekkja hafa orðið fyrir misnotkun af einhverju tagi, líkamlegri, andlegri eða kynferðislegri.

Verkefni

- Að „ryðja úr vegi“ keppinautum sínum – drepa þá til að losna við þá – var oft gert á þessum tíma. Menn drápu jafnvel til vonar og vara þá sem gætu ef til vill orðið keppinautar þeirra seinna, eins og Ágústus gerði við son Sesars. Þannig hafði Kleópatra sjálf líka látið drepa systur sína. Svo er til gömul saga um kóng sem hét Heródes og lét drepa fjöldann allan af litlum börnum af því að eitthvert þeirra yrði kannski keppinautur hans seinna. Veit einhver hvað barnið hét sem Heródes var svo hræddur við? Bera saman þessar tvær sögur.
- Útbúa leikþátt eða spuna þar sem Kleópatra, Sesar og hirðin koma við sögu.

Fróðleikskorn

Kleópatra

Gullgríman (mynd bls. 11) er dánargríma af faraó sem hét Tutankamun. Blái liturinn er úr muldum eðalsteini (lasúrsteini). Grafhýsi Tutankamuns týndist fljótlega eftir að hann var jarðaður og fannst ekki fyrr en 1922, fullt af dýrgripum, en flestar aðrar konungagrafir í Egyptalandi höfðu verið rændar fyrir löngu, dýr-mætustu munum stolið en múmíurnar skildar eftir. Til eru múmíur sem erfðarannsóknir staðfesta að eru foreldrar Tutankamuns. Faðir hans var einnig faraó, Aknaton, og var hann, eins og tíðkaðist í ættum faraóa, giftur systur sinni.

Tutankamun var krýndur faraó níu ára gamall, nokkrum árum eftir að faðir hans dó. Sjálfur dó hann tæplega tvítugur, væntanlega eftir slys (t.d. á dýraveiðum) því að hann var lærbrotinn og með áverka á fleiri beinum, en malaríusýking hefur dregið úr viðnámsþrótti hans. Tutankamun hefur líklega ekki eignast börn önnur en tvær litlar stúlkur sem báðar fæddust andvana og voru múmíur þeirra lagðar í gróf föðurins.

Skyldleikagiftingar, sem svo mikið var um í ættum faraóa, auka hættu á erfðagöllum. Tutankamun var með hryggskekkju og beinskemmd í ökkla sem einnig finnst

í múmíum sumra ættingja hans. Þá var hann með vott af hulgómi. Eitthvað af þessu kann að hafa stafað af systkinagiftingum í fjölskyldunni.

Tutankamun var af 18. konungsætt Egypta og ríkti um 1330 f.Kr. Kleópatra, sem ríkti 1300 árum seinna, var óskyld honum. Hún var af 32. konungsættinni sem einn af hershöfðingjum Alexanders mikla hafði stofnað. Þótt fjölskyldan væri grísk að uppruna (og grískumælandi; sagt er að Kleópatra hafi verið sú fyrsta af sínum ættmennum sem lagði sig eftir að tala egypsku, tungumál sem löngu síðar vék fyrir arabískunni) tók hún upp ýmsar egypskar hefðir, þeirra á meðal systkinagiftingarnar.

Krækjur

Nemendur finna meiri upplýsingar um Egyptaland frá tímum Rómaveldis, píramídana og faraóana. Það má leita í kennslubókum eins og *Komdu og skoðaðu sögu mannkyns* og í lestrarbókinni *Blákápu*, líka í *Alfræði unga fólksins* og í myndskreyttum bókum um mannkynssögu, t.d. bók sem heitir *Fornmenning og frægar þjóðir*. Á vef Námsgagnastofnunar (www.nams.is) er efni um píramídana. <http://www.nams.is/i-dagsins-onn/landafraedi/nr/641>

Dauði Kleópötru? <http://www.visindavefur.is/svar.asp?id=3030>

Fróðleikur um múmíur. Krökkum finnst múmíur bæði heillandi og ógnvekjandi. Hér er hægt að lesa um það hvernig líkin voru smurð og geymd. <http://visindavefur.hi.is/svar.php?id=5661>

Þrælar

Bls. 14–17

Umræður eftir lestur kaflans

- Reynum að hugsa um hvernig það hefur verið að vera þræll á tímum Rómverja. Kannski barn í þrælafjölskyldu. Eða þrælabarn sem húsbóndinn var búinn að selja ókunnugum af því að hann vantaði peninga.
- Ef maður væri þrælahaldari í nútímanum og ætti fullt af þrælum, myndi maður leyfa þeim að búa saman og eignast börn? Hvað myndi maður gera við þrælabörnin? Væri hentugt að selja þau ung, eða kannski að mennta þau fyrst til að geta selt þau dýrt? Hugsðu ykkur að helmingurinn af bekknum væri þrælabörn sem eigendurnir vildu mennta til að hækka þau í verði.
- Hvernig væri lífið öðruvísi ef við hefðum þræla? Listið upp kosti og galla.
- Hvernig væri lífið öðruvísi ef við værum þrælar? Listið upp kosti (ef einhverjir eru) og galla.

Verkefni

- Finnið á Netinu myndir af þrælum frá dögum Rómaveldis. Helst sem fjölbreyttastar og af mismunandi þrælum. Td. skylmingaþrælum, heimilisþrælum, vinnuþrælum o.s.frv.
- Búið til stuttan spunabátt þar sem helmingur af nemendum eru þrælar og helmingur þrælahaldarar. Skiptið svo um hlutverk og gerið annan þátt. Ræðið svo hvernig ykkur leið í hvoru hlutverki.

Fróðleikskorn

Þrælar

Málverkið sem mynd er af á bls. 15 heitir „Þrælamarkaður í Róm“ og er eftir franska málarann Boulanger á 19. öld. Gulklæddi karlinn, sitjandi á miðri mynd, er þrælasalinn („servorum mango“ á veggnum merkir þrælasali) sem hefur til sölu þræla af ýmsu tagi, hvern með spjald um hálsinn, eins konar vörulýsingu. Nemendur geta spreytt sig á að ímynda sér texta fyrir hvert spjald.

Myndin á bls. 17 er úr kvikmyndinni *Spartacus* (1960) með Kirk Douglas í titilhlutverki.

Krækjur

Um rómverska þræla á Vísindavefnum

<http://visindavefur.hi.is/svar.php?id=54483>

Jesús Kristur

Bls. 18–19

Umræður eftir lestur kaflans

- Hvað vitum við um Jesú Krist? Var hann til?
- Hvernig leit hann út? Er það vitað fyrir víst?
- Hvaðan fáum við hugmyndir okkar um hvernig hann leit út?

Verkefni

- Eftir að Jesús dó vildu kristnir menn varðveita sögur af því sem hann hafði gert meðan hann lifði á jörðinni. Þær sögur gengu fyrst manna á milli þannig að fólk lærði þær og sagði öðrum. Fljótlega voru þær skráðar í fjögur rit sem kallast guðspjöll og eru fremst í Nýja testamentinu, en það er seinni hlutinn af Biblíunni. Skoðið Nýja testamentið, helst útgáfu með myndum og mörgum fyrirsögnum. Skoðið guðspjöllin sem eru fremst í því. Reynið að finna í guðspjöllunum eitthvað sem sýnir að Jesús hafi átt heima í Rómaveldi.

Fróðleikskorn

Jesús Kristur

Frásögnin af Jesú er að mestu bundin við það sem góð rök eru fyrir, óháð því hvort fólk trúir á hann sem guð. Það á þó ekki við um jólaguðspjallið, sem tekið er með vegna þess hve alþekkt það er og af því að það bendir réttilega á yfirráð Rómverja yfir Gyðingalandi. En fæðing Jesú í Betlehem, sem sagt er frá í tveimur guðspjölum með mjög ólíku móti, er ekki talin meðal traustustu frásagnaratriða Nýja testamentisins.

Málverkin eru „Madonna“ (bls. 18) eftir Correggio (ítalskur málarí um 1500) og „Píslarmynd“ (bls. 19) eftir Geertgen (hollenskur, 15. öld). Píslarmyndin sýnir ekki ákveðinn atburð úr píslarsögu Jesú heldur sár hans og hluti sem snerta píslarsöguna („píslartólin“). Jesús stendur í gröfinni („steinþró“) með þyrnikórónu og krossinn. Englar í bakgrunni halda á nöglunum þremur, svampi („njarðarvetti“) á reyrstaf og spjóti eða lensu, en hnútasvipa hangir á hýðingarstaurnum til hægri. Fremst má sjá Maríu Magdalenu, Maríu mey og Jóhannes postula.

Af hverju „Jesús var líka nefndur Kristur“ er ekki útskýrt í kaflanum, enda erfitt að gera börnum það skiljanlegt í mjög stuttu máli. En **kristur** er grískt orð sem merkir „hinn smurði“, samsvarar hebreska orðinu **messías**. Í Gamla testamentinu eru menn smurðir til merkis um að Guð hafi útvalið þá, m.a. til að vera konungar yfir gyðingum. Að kalla Jesú „krist“ merkir því að hann sé útvalinn af Guði, og sérstaklega að hann sé sá „messías“ (eða frelsari) sem gyðingar trúðu, samkvæmt

spádómum í Gamla testamentinu, að myndi fæðast af ætt Davíðs konungs (og fæðast einmitt í Betlehem skv. Míka 5:1–2) til að endurreisa ríki hans. Eftir því sem segir í Nýja testamentinu taldi Jesús sig að vísu vera messías en ekki sem veraldlegt konungsefni; ríki sitt væri „ekki af þessum heimi“. Af því að almennt var búist við að messías myndi hnekkja veldi Rómverja var samt hægt að kæra Jesú fyrir Pílatusi sem uppreisnarmann.

Maður gat orðið guð!

Bls. 20–21

Umræður eftir lestur kaflans

- Hvaða guði þekkjum við eða höfum heyrt talað um?
- Hvað er guð? Hvað gera guðir?
- Hvað er líkt/ólíkt með guðum í mismunandi trúarbrögðum?

Verkefni

- Finnið sem flestar bækur þar sem eitthvað er sagt frá Rómverjum og Rómaveldi. Best er að komast á bókasafn til að hafa nóg af bókum. Kannski þarf að nota efnisyfirlit til að finna kaflana sem segja frá Róm. Flettið nú og skoðið myndir. Leitið að myndum sem segja okkur eitthvað um trúarbrögð Rómverja. Það gætu verið musteri, eða stytur af goðunum, eða myndir af fólki sem er að tilbiðja goðin. Eru myndirnar teikningar sem sýna hvernig menn hugsa sér að Rómverjar hafi gert? Eða eru þær ljósmyndir sem sýna fornleifar, rústir af musturum eða stytur sem búið er að grafa upp og setja á safn?
- Berið saman guði í ólíkum trúarbrögðum t.d. rómverska, heiðna eða guði úr norrænni goðafræði.

Fróðleikskorn

Maður gat orðið guð!

Málverkið á bls. 20 er „Fæðing Venusar“ eftir ítalska málara Botticelli (um 1500). Fljúgandi verurnar eru tákni vestanvindsins sem stráir rósum á leið gyðjunnar. Á ströndinni bíður blómagyðjan Flóra með purpuraskikkju til að hylja nekt sína.

Hugmyndir Rómverja um goðin voru, eins og svo margt í rómverskri menningu, mótaðar af grískum áhrifum. Rómverjar töldu, þegar þeir kynntust goðsögnum

Grikkja, að guðirnir væru þeir sömu, Júpíter væri t.d. sá sami og Seifur hjá Grikkjum, Mars sami og Ares, Venus sama og Afródíta, Mínerva sama og Aþena o.s.frv. Jafnframt gáfu þeir goðum sínum eiginleika grísku guðanna og gyðjanna, sögðu af þeim sömu sögurnar og sýndu þau í myndlist með sama útliti.

Kristni í Rómaveldi

Bls. 22–23

Umræður eftir lestur kaflans

- Hvernig gengur þjóðum nútímans að láta sér lynda þrátt fyrir mismunandi trúarbrögð?
- Skerpa þarf á því með nemendum að kristni á rætur sínar að rekja til þess tíma þegar Jesús var uppi og Rómaveldi var við lýði. Þaðan berst trúin út um allan heim.
- Trúboðar, hverjir eru það?

Verkefni

- Finnið, í söguatlas eða mannkynssögubók, kort sem sýnir útbreiðslu kristinnar trúar í Rómaveldi. Er hægt að sjá af svoleiðis korti hvaða lönd eru núna þar sem kristnin festi fyrst rætur?

Fróðleikskorn

Kristnin í Rómaveldi

Teikningin af **katakombum** (bls. 22) er reyndar frá Napólí þar sem jarðhýsi voru notuð til greftrunar á sama hátt og í Róm. Myndin er úr enskri ferðabók frá 19. öld, sýnir ferðamenn með blyskoða sig um.

Rómverjar greftruðu lík látinna (eða ösku þeirra ef líkin voru brennd, eins og algengast var í heiðni) utan við borgina í grafhýsum eða afgirtum grafreitum. Á 2. öld, þegar land í grennd við borgina var orðið mjög dýrt og vaxandi tíska að grafa líkin óbrennd, fóru menn að gera grafhýsi neðanjarðar, en bergið í grennd við Róm er hentugt til að grafa í, auðunnið og lítil hætta á hruni. Í katakombunum gátu menn keypt sér hillu fyrir eitt eða tvö lík eða jafnvel klefa fyrir heila fjölskyldu. Gyðingar og kristnir (sem brenndu aldrei líkin) notuðu katakomburnar mikið og grófu stundum sínar eigin. Hitt mun vera misskilningur, sem þó var algengur um tíma, að kristnir menn hafi fært helgihald sitt niður í katakomburnar

og jafnvel hafst þar við til að forðast ofsóknir Rómverja. En lík píslarvotta, sem létu lífið í ofsóknunum, voru greftruð þar.

Öldum saman voru katakomburnar helstu greftrunarstaðir Rómaborgar og urðu gríðarlega umfangsmiklar enda þurftu þær að rúma milljónir líka. Á 5. öld, þegar Róm var orðin alkristin, var farið að nota kirkjugarða í staðinn. Síðar voru bein („helgir dómar“) píslarvottanna flutt í kirkjur og hætt að nota katakomburnar sem gleymdust gersamlega í nærri þúsund ár. Um 1600 höfðu menn fundið þær aftur og byrjað að rannsaka þær. Nú eru þekktar yfir 60 katakombur í Róm og nokkrar í öðrum rómverskum borgum. Líkkistur og grafskreytingar í katakombunum eru helsti vitnisburður um fyrstu aldir kristinnar myndlistar.

Neðri teikningin á bls. 23 sýnir **Via Appia**, rómversku þjóðleiðina suður frá Rómaborg. Á köflum af veginum hefur steinlögn Rómverja verið grafin upp eða lagfærð í upprunalegum stíl. Með fram þessum vegi voru þrælarnir, sem gerðu uppreisn með Spartakusi, krossfestir.

Er það nú alveg víst?

Bls. 24–25

Markmið kaflans

Þessum stutta kafla er ætlað að koma á dagskrá almennum umhugsunarefnum:

- að það er ekki hægt að vita allt um fortíðina;
- að gamlar sögur eru ekki alltaf sannar;
- að það er ekki alltaf hægt að vita hvort sögur eru sannar eða ósannar;
- að trúað fólk getur lagt sitt sérstaka mat á frásagnir.

Þetta eru grundvallaratriði söguþekkingar en ungum nemendum varla ætlandi að fást við þau nema í umræðum undir leiðsögn kennara. Hann getur spurt nemendur eftir dæmum úr þeirra reynsluheimi, t.d. um slúðursögur sem reynast ósannar eða fréttir af frægu fólki sem gætu verið ósannar.

Umræður eftir lestur kaflans

- Kraftaverkasögur – umræður.
- Þekking krakkarnir lygilegar sögur.
- Lesa fyrir þau nokkrar Munchhausensögur.
- Ræða hvernig sögur breytast við að ganga manna á milli. Þekking nemendur dæmi um slíkt? (Rétt að vekja athygli á því að slíkt gerist ekki endilega meðvitað.)
- eru til svona sögur um fólk á Íslandi?

Verkefni

- Vinna með lygisögur t.d. búa til lygasögu. Hún má gjarna vera með það miklum ýkjum að augljóslega má greina það sem ekki er satt.

Fróðleikskorn

Er það nú alveg víst?

Málverkið (bls. 25) er eftir Ívan Aivazovskij, rússneskan málara á 19. öld. Sagan er hjá Matteusi 14:22–32.